

TARTALO ETA POLIFEMO

Tartalo euskalduna da ala Grezia'tik ekarritako Polifemo?

Alkarrekin zer ikusirik ote dute?

Homero'k bere Odisea'n, bear bada elandar folkloretik artua, Ziklopeak aitatzen ditu eta, auen buru zan, Polifemo. Artzaiak ziran eta begi-bakarrak, bekokiaren erdian zeukaten begi ori. Polifemo eta bere artzaiek, Ulises'en lagun batzuen kaltean ibilli ziran. Polifemo'ren koban sartu eta Ulises'ek zuzi batekin begi bakar ura zulatu zion.

Gure Tartalo ere artzaia zan Polifemo eta lagunek bezala.

Piztiak jaten ditu, berez eiztaria ere bada; baiña, ezta piztiekin bakarrik konforme eta gizakirik arrapatu ezkerro... Polifemo eta bere lagunek egiten zutena egiten du Tartalo'k ere.

Alde bat bada bien artean: euskalerrri-yakintzak beste zer-edo-zer geiago jartzen dio Tartalo'ri: eraztuna, alegia.

Greko edo elandarren artean badira eraztun-ipuiak ere, Giges'ena esate baterako: erregea zan eta eraztun baten jabe. Eraztuna beatzean ipiñi ezkerro, iñork ezin zuan ikusi bere itxura. Tartalo'ren beatzean ipiñi ezkerro, iñork ezin zuan ikusi bere itxura. Tartalo'ren eraztunak "emen nago, emen nago" garraxi egiten du.

Polifemo eta Giges'en ipuiak batzen ditu Tartalo'k.

Biak batean.

Tartalo erri-yakintzaren emaitza degu.

Euskalerrrian sortua?

Kanpotik ekarria?

Kanpotik bada, noiztik da?

Tartalo'ren ipuia, eta izena, Zegama'koa da osotuena.

Zegama'tik igarotzen dan bide zaarrak, erromatarren garaikoak, zer-ikusirik ote du ipui onekin?

Izan lei.

Galtzara eta bide-zaar oietatik kultura-gai asko sartu zan Euskalerrietan. Euskalerrriak, askoek ala ez usten arren, oso zabaldu izan dautsez bere ateak mundu zabaleko kultura guztieri. Orregaitik nik ez nuke ukatuko Tartalo'k elandar erri-yakintzakin zer-ikusirik duenik... Baiña, ala balitz ere, bi milla urtetik gorako artu-emanak dira. Beraz, Tartalo (txapela, pelota eta fedea bezala) Euskalerrriko mami eginda dago, bere jatorria kanpokoa izan da ere.

Esana daukagu Tartalo Zegama'koa dala, bertako Sadar mendian bait dago Tartalo-etxea deritzan triku-arri edo dolmen bat: Tartalo'ren bizi-lekua.

Tartalo artzaia zan; baiña, piztiak ere arrapatzen zituan jateko, eta eskuartean izan ezkerro, gizakiak ere bai. Begi-bakarra zan. Beiñ bi anai gazte arrapatu omen zituan eta bere leizean gorde. Arratsaldean, su andi bat piztu eta bi anaietatik bat erre zuan apaltzeko. Besteai, "emen nago, emen nago" deadar egiten zuan eraztuna jarri zion beaztean. Ondoren loak artu zuan gure Tartalo.

Bizirik zegoanak, estutasunak larriturik, burrunzia sutan gorritu ondoren begi bakar artatik sartu zion. Tartalo itsu gelditu zan, baiña ez ilda, eta mutillaren billa asi zan.

Tartalo'k ardi-narruak zituan pillo aundi bat eta aien artean izkutatu eta gorde zan gure mutilla. Tartalo'k etxeko ateak eragin eta ardi-narruak atera zituan barrutik, mutillaren billa. Onak bere burua etxeatarien ikusi zuanean, ekin dio mendian bera. Baita aren atzetik Tartalo ere, eraztunaren deadarretara. Mutillak, larritasun artan, beazta ebagi eta ur-putzura bota zuan. Baita Tartalo'k bere burua, eraztunaren deietara... Eta an ito.

Bada Ataun'en beste ipui bat Zegama'ko onen antzekoa; ez berdiña.

Jentil baten istorioa da. Mutilla, berriz, "kristaua" zan eta ez dago burrunzirik. Beste guztiak antzekoak dituzu.

Bada beste ipui bat Mutriku'n. Mutillak, ordea, itsasotik etorri ziran. Tartalo'ren izenik ez da, artzai begi-bakarra zala baizik. Burrunzia bada; baiña, eraztunik eta putzurik, ez.

Kortezubi'ko ipuia Mutriku'aren bezelakoa da.

Zegama'koa da ipuirik osatuena; beste guztien gaiak berak alkartzen ditu ipui bakar batean. Eta badu onak zaarra danen antza. Ara zegaitik: Tartalo artzaia zan; baiña, piztiak ere arrapatzen zituan. Ez zan artzaia bakarrik; eiztaria ere bai. Eiztarien aroa zaarragoa da artzaiena baiño.

Tartalo'k bere sorrera Euskalerrrian izan ez badu (nik eziñ esan); millaka urteetan gure artean bizi izan da. Ori bai, badakit.

ANES (1970)